

Frågor och svar om tomater (och chili) från Lena Israelsson

På Lena Israelssons webinarium om tomtaodling den 28 januari ställdes en stor mängd frågor från publiken. En del besvarades live, här kommer svar på ännu fler frågor.

F1 står på paketet, men hur vet jag vad som är en kulturavssort?

Tyvärr finns det ingen vedertagen märkning. Programmet för odlad mångfald, SLU, definierar kulturavssort som en sort odlad före 1950-talet. Men i frösorimentet finns sorter som är betydligt äldre, många från 1800-talet. Självklart är de alla öppenpollinerade, dvs icke hybrider, och du kan ta frön av dem. De firmor som säljer till fritidsodlare brukar vara måna om att framhålla att det är en sådan sort, men de gör det inte konsekvent. Ibland använder de uttrycket "sortklenod". www.runabergsfroer.se och www.impecta.se är båda duktiga på att ange det. Ofta får du också veta hur gammal sorten är. Vill du kolla om en sort är gammal kan du alltid slänga ut en fråga i facebookgruppen *Föreningen Sesam*.

Hur får man tag på frön till kulturavssorterna?

Nästan alla fröfirmor som säljer till fritidsodlare har kulturavssorter, i synnerhet impecta.se, runabergsfroer.se och nordfro.se. Sedan kan du gå med i *Föreningen Sesam* www.foreningensesam.se. Medlemmarna får tillgång till en skattkista med gamla sorter, som de förväntas odla och förhoppningsvis sprida vidare.

Hur länge kan jag spara frön?

Du kan spara tomatfrön i fyra år. Därefter blir det svårare att sparka igång fröna. Om dina frön är tre eller fyra år föreslår jag att du sår lite tätare, eftersom grobarheten är något mindre, vilket inte betyder att kvalitén på tomaterna är sämre. Den som är skicklig på fröodling kan spara fröna ännu längre än fyra år, bl a genom att ställa sådden på en värmematta.

När ska man börja tjuva?

När du ser att ett skott börjat utvecklas i grenvecket, alltså mellan stjälken och gren, är det dags. Nyp av hela skottet. Ju flitigare du tjuvar, desto kraftigare blir plantan.

Vågar man använda gödsel från bokashi?

Jag antar att du menar den fermenterade massan. Du kan gräva ner den i jorden eller bottna pallkragar, stora krukor eller andra odlingskärl med bokashi. Om råttorna hittar din bokashi kan du få ett problem. Tänk därför på att bokashimassan ska ligga djupt, minst 40 cm enligt Anticimex. Däremot fungerar det inte till småplantor du driver upp, till exempel tomat och chili. Men om du låter bokashin brytas ner till mull kan du använda den. Bokashi innehåller massor av näring. Så länge plantan växer bra och ser frisk ut behövs inte mer näring.

Hur är det med Biobact?

Biobact är ingen värsting när det gäller giftrester. Relativt få odlare tycks ha drabbats av skadade plantor. Samtidigt går det inte att bortse från att man vid två analyser hittat rester av ogräsmedlet *klopyralid* i näringen, tillräckligt mycket för att kunna skada plantor. Vi vet också att enstaka odlare rapporterat skador. Biobact är Nelson Gardens storsäljare. Om jag får säga min mening så har företaget skött det här uselt. De fortsätter att sälja preparatet som om ingenting hänt, och mig veterligen har de ännu inte utfärdat några garantier för att medlet inte innehåller vare sig vinass eller konventionellt odlade grödor, vilka alltid är besprutade.

Kan man gödselvattna med utspädd lakvatten från Bokashi istället?

När det gäller småplantor som du driver upp inomhus eller i växthus är det inte idealiskt. Här är det viktigt att du matar plantorna med en näring som är allsidig och stabil. Det kan man inte säga om lakvattnet. Innehållet varierar beroende på vilket matavfall som komposterats. Samtidigt innehåller lakvattnet mikroorganismer och de gör förstås nytta. Men då måste du späda näringen med ca 1000 delar vatten. Parallellt gödselvattnar du med en allsidig näring. När tomaterna är utplanterade i hinkar eller på friland kan du däremot använda lakvattnet som ett tillskott av näring. Blanda med tio delar vatten.

Hej! Hur avgör du om du behöver gödselvattna mellan 1:a och 2:a omplanteringen?

Räkna med att näringen i köpejord räcker tre veckor. Efter det är det dags för en gödselvattning. Vill du vara säker på att det är dags att gödsla drar du försiktigt ut hela jordklumpen. Har rötterna växt ända ut till rotkanten är det definitivt läge att gödselvattna, annars inte.

Kan jag använda Chrysan som gödning om jag gör den flytande?

Svår fråga. För det första består Chrysan av både organisk gödsel och mineralgödning (konstgödning). Den är både korttidsverkande och långtidsverkande. Den långsamma näringen är inbakad i små, hårda korn som inte löser sig så lätt. Pelleterad kogödning kan du däremot lösa upp och gödselvattna med.

Har du prövat gödsla med hönsköll? Hur har du gjort då i så fall?

Hönsköll är ett kraftfullt kvävegödning som du kan gödsla med under högsommaren när plantorna behöver ett tillskott av kväve. Antingen myllar du ner lite i jorden (se på påsen) eller så tillverkar du ett gödselvatten. Släng en näve eller två i en hink med vatten och låt stå över natten. Rör om och späda sedan så att det ser ut som kraftigt te och gödselvattna med varje eller varannan vecka. Samma effekt uppnår du med guldvatten (urin utspädd med tio delar vatten).

Hur länge håller man på att gödsla?

Omöjligt att svara på. Du får kika på växten. När du ser att tillväxten avtar på hösten halverar du givan. När den inte vill växa längre ska den däremot inte ha något. Jag kan omöjligt säga när det sker. Det beror på klimatet, växtplatsen, tomatens sort osv. Det varierar otroligt mycket. När mina balkongtomater fortfarande levererar och ser friska ut och följaktligen behöver en skvätt näring har en del tomater på friland sagt adjö.

Hur är det att använda gräsklipp som gödning?

Det går utmärkt. Det ger en kraftfull dos av näring, men också mycket mullämnen. Täck med max 5 cm klipp. När det har brutits ner kan du eventuellt täcka med ytterligare 5 cm. Men håll koll på växten, den kan få för mycket kväve vilket gör att bladverket blir stort och frodigt. Det leder till att plantan blir känslig för sjukdomar och att du får mindre frukt. En tät planta släpper dessutom inte igenom tillräckligt med ljus. Använder du gräsklipp behövs ingen annan näring. Men det här gäller förstås om du odlar tomater i odlingsbäddar, pallkrugar eller stora krukor på friland eller i växthus. Det gäller inte småplantor.

Vad för växtnäring rekommenderar du?

Det här är inte lätt. Hade det här varit före 2020 års giftelände hade jag svarat att du kan gödsla småplantor med alla KRAV-godkända flytande näringar. Men nu vet vi att med ett undantag innehåller de vinass (restprodukt från sockerbetsodling). Den i sin tur kan vara kontaminerad med ett

ogräsmedel som skadar växter. Att använda dem är därför inget alternativ. Till småplantor som jag driver upp inomhus använder jag själv Algomin flytande ekonäring. Jag vågar inte svära på att det är giftfritt, men jag tror och hoppas det. I flytande konstgödsel, typ Blomstra, finns inte rester av ogräsmedel, men jag är glad om jag slipper använda konstgödsel.

När plantorna kommer ut till växthuset eller på växtplatsen finns flera näringskällor. Jag gödselvattnar med guldvatten (1 del urin, 10 delar vatten) eller myllar ner komposterad eller pelleterad kogödsel. Det händer också att jag myllar ner lite hönsgödsel i krukan. Jag vattnar också med lakvatten från bokashi.

Kan man inte gödselvattna med nässelvatten?

Jodå, det är fantastiskt bra, det ger kväve och en del mikronäringsämne. Men det räcker inte att gödselvattna ett par gånger under säsongen. Om växterna ska få tillräckligt med kväve måste du producera betydligt mer nässelvatten och gödsla med det minst en gång i veckan. Du får prova dig fram och kolla att tomatplantorna ser friska och glada ut.

Hur är det med Algomin ekonäring, är det inte heller bra att använda? (Alltså inte den flytande utan gödsel)?

Den är värdelös. Algomin Eko innehåller inte kväve alls. Det är ett kalkpreparat som höjer pH-värdet, vilket mycket sällan behövs. Växten kan till och med skadas om pH-värdet höjs för mycket.

Det är en himla röra det där med Algomin. I själva verket är det en rad preparat som sinsemellan är olika. Några innehåller konstgödsel, andra innehåller inte allsidig näring och så har du två som är KRAV-godkända, dels den flytande och så Algomin Eko, som alltså är ett kalkpreparat. Jätteviktigt att man inte bara hugger första bästa Algominpåse, vilket jag inte menar att du gör. Du tycks ju ha koll på att det finns olika Algomin. Kort sagt – Algomin har ingen allsidig ekologisk näring som är KRAV-godkänd, förutom den flytande som säljs i halvlitersflaskor.

Ska man vattna med guldvatten varje gång man vattnar när tomaterna är planterade?

Urin är en mycket potent näring. Gödselvattnar du med guldvatten varje gång du vattnar kan det bli för mycket näring. I så fall föreslår jag att du späder med 20 delar vatten. Sedan måste du hålla koll på att plantorna inte blir stora och onormalt frodiga. Det är inte bra alls. Ger sjukdomar, sämre skörd och tomater med sämre smak.

Hur ofta behöver man gödselvattna?

För växten är det alltid bättre att gödselvattnas ofta men med svag lösning. Det finns ambitiösa odlare som har en skvätt mild näring i vattenkannen varje gång de vattnar. Men vill du vara rationell kan du nöja dig med att gödselvattna varje eller varannan vecka. Det går också bra. Men glöm inte att kolla plantan så att den inte blir övergödd. En jättestor och yvig tomatplanta är inget vi eftersträvar.

Jag sådde frön av paprikan Ekstazia 8 januari och ännu har inget hänt. Bör jag misströsta?

Har fröna inte grott på 3-4 veckor som i ditt fall ser det mörkt ut. Då kan man göra ett sista försök genom att ställa sådden på en plats där det är ett par grader varmare än inomhustemperaturen. Täck med plast (med lufthål) eller dubbel fiberväv. Händer inget på ytterligare 1-2 veckor skulle jag ge upp. När det inte gror, vilket händer oss alla någon gång, är det sällan fröfirmans fel, inte om du köpt dem av en känd fröfirma. Däremot händer det när man köper frön på nätet från okänd fröfirma. Det

har i alla fall drabbat mig några gånger. Hoppas att du inte sådde alla frön. Är man nybörjare är det klokt att spara några från så att man har en backup om inget gror.

Kan man vattna för mycket?

Ja, absolut. En blöt jord är kall, dessutom blir den ofta kompakt och syrefattig. I slutet av säsongen när frukterna utvecklas kan du minska på vattningen, men låt inte plantorna torka ut helt. En övervattnad plantas frukter blir inte så smakrik.

Hur förvarar du alla tomater?

Vi torkar körsbärstomater i varmluftsugn (ca 50 gr), jättegott att lägga in i olivolja? Men framför allt fryser vi in. Numera har vi så mycket tomater att jag först kokar ner dem till tomatsås. Då rymms allt i frysen. Jag skär dem i klyftor, klämmer ur fröna och lägger dem i en jättegryta och kokar ner till ¼. Ibland lyxar jag och silar av frön och skal innan jag fryser in. Tomatsåsen används till soppor, såser, grytor ...

Jag skulle gärna vilja odla i ett söderfönster inomhus, går det bra. Har du tips på några sorter och tillvägagångssätt.

Välj så kallade kruksorter, till exempel 'Vilma'. De utvecklas bäst om de får en kruka som rymmer ca 6-8 liter. Gödselvattna som du gör med krukväxterna. Du behöver ett soligt fönster alternativt ett söderfönster. Om växten är ranglig kan staga upp den. Är den yvig kan du glesa ut den något. Vrid gärna på plantan ett par gånger så att den får sol från båda hållen.

Kan jag odla gurka och tomater i samma växthus?

Proffsen gör det inte, eftersom gurkan vill ha en något fuktigare miljö. Men de flesta fritidsodlare tycker att det går utmärkt. Enda problemet brukar vara att gurkplantorna blir så invasiva att de skuggar de solälskande tomaterna.

Kan du upprepa det här med öppenpollinerad?

Öppenpollinerade växter kan du ta frön av, och de kommer att ge avkommor av samma sort som föräldrarna. Man brukar säga att de är *sortäkt*. Men bara under förutsättning att det inte skett oönskade korsningar mellan olika sorter, vilket förekommer när det gäller tomater. Avkomman kommer i sin tur att leverera frön som också är sortäkt. Och på så vis kan en sort leva kvar generation efter generation. Kulturarvssorter är alltid öppenpollinerade.

En hybridsort är aldrig öppenpollinerad. Du kan aldrig ta frön av dem och förvänta dig att du ska en sort som ser likadan ut som föräldrarna. Än i dag skapas förträffliga öppenpollinerade sorter, men F1-hybriderna dominerar bland nykomlingarna.

Kan man inte kompostera mögelangripna tomater o plantor?

Stämmer, det ska man absolut inte göra! Sporerne från potatisbladmögel kan överleva kompostering, även om det är hög temperatur i den. Tyvärr, de måste kasseras i soporna.

Vilka chiliarter var bäst att övervintra?

Under rätt förutsättningar kan alla arter av chili övervintra. De är trots allt fleråriga. Den art som sämst klarar övervintring är *Capsicum annuum*. *Capsicum baccatum*, *Capsicum chinense*, *Capsicum frutescens* samt *Capsicum pubescens* klarar det bättre. I februari beskär du dem. I samband med det kan du plantera om dem i fräsch jord.

Chiliplantor ska tas in så fort frost hotar. Under vintern trivs de bäst i ett ljus fönster där det är något svalare än rumstemperatur. Min erfarenhet är att halvstora plantor övervintrar bättre än jättar.

Tips för oss i som odlar i norr för att hinna få bra skörd?

Satsa på busktomater. Förkultivera med start i mars eller början av april. Plantera dem gärna i odlingstunnlar, plasttält eller liknande. Bli sommaren varm kan du flytta ut dem, men de tackar alltid för ett vindskydd i ryggen, kanske mot en södervägg. Ha beredskap för att skydda hela plantan om det blir kallt, t ex med tält av fiberväv eller plast. Har du ett riktigt växthus eller tunnelväxthus kan du odla de flesta sorter. Men mest avkastning får du om du odlar högväxande frilandstomater, t ex Stupice, Tigerella, Outdoor girl, Promyk eller Ola Polka.

Undrar vad man använde för material i vindskyddet som var i pallkragen?

Plexiglas. Lätt och behändigt.